

(Према азбучном реду презимена аутора)

UDK — 34(091)

Изворни научни рад

др Сима Аврамовић,
ванредни професор Правног факултета у Београду

ЗАТВОР У АТИНСКОМ ПРАВУ И ИСЕЈЕВО 'КАΤΟΙΚΟΔΟΜΕΪΝ'⁽¹⁾

Пошто у основним цртама износи карактеристике казне затвора у Атини, аутор се ближе задржава на једном месту у говору атинског писца судских беседа Исеја (Ис. VIII 41), у коме се јавља реч „katoikodomein”, која се ту обично тумачи као затвор. Анализирајући употребу те речи у другим изворима (Псеудо-Ксенофон, Аристотел, Страбон) и кроз објашњење логичко-реторичке и тактичке структуре беседе, процесног положаја странака, извесних специфичности атинског правног система, као и упоредно-правних аргумената, аутор износи једну хипотезу и један закључак. Он верује да је „katoikodomein” представљао неку врсту самоизолације у кући, којој прибегава лице када доспе на лош глас. С друге стране истиче да је извесно да поменута реч не означава затвор у класичном смислу и да су преводи који је тако тумаче неадекватни.

Кључне речи: Античко грчко право. – Затвор. – Исеј.

Затвор се у Атини ређе користио него у модерно доба. По правилу могао га је одређивати тзв. Суд једанаесторице пре суђења као меру која је требало да обезбеди да на суду присуствују лица против којих се води поступак покренут специјалним процесним средствима (*apagogé, ephégesis, éndexis*) и после суђења, за лица која су осуђена на смртну казну или се претварају у робове, док очекују извршење. Атински управни орган – веће Буле – такође је понекад могао наредити затварање лица које није платило неки дуг према држави, па би га могло задржати у затвору и извесно време пошто дуг исплати, као једну врсту казне због закашњења. У сваком случају, колико су извори забележили, атинско право није обимније користило затвор као вид кажњавања, одн. као кривичну санкцију коју би одређивао суд⁽²⁾. Осим тога, из Демостеновог говора против Тимократа произлази да се затвор и по форми

(1) Овај рад је, са извесним изменама, презентираан под насловом „Katoikodomeo” - a kind of imprisonment? (Is. VIII 41) као реферат на 43. Конгресу правних историчара, у организацији Societe internationale 'Fernand de Bisscher' pour l'histoire des droits de l'antiquite (SIHDA). Конгрес је одржан у Ферари од 26. до 29. септембра 1989. године.

(2) Andocides, 192–93; Demosthenes, (24) С. Timocrates, 135, 144. Ипак, мада у изворима нема много помена затвора као кривичне санкције, у литератури је прилично заступљено становиште да казна затвора није била реткост у Атини, већ да се користила чак и као самостална, а не само као узредна санкција, в. Bonner, J.R. — Smith, G.; The Administration of justice from Homer to Aristotle, Chicago — Pinois 1938, II, 275; Harrison, A.R.W., The Law of Athens, Oxford 1971, II, 177.

понекад разликовао од данашњег, јер је могао бити примењиван тако што се затвореник држао на отвореном простору, како би га сви видели, а није држан у посебним затвореним просторијама.

Утолико је интересантнија једна информација која се среће код атинског писца судских беседа Исеја, учитеља далеко знаменитијег Демостена⁽³⁾. У свом осмом говору под називом „О Кириновом наслеђу”, поред обиља корисних података о атинском праву, оставио нам је на одгонетање и једно нејасно место (VIII 41). Описујући једну необичну ситуацију „Исеј при том употребљава реч „*katoikodomeîn*”, што преводиоци скоро једногласно преводe или тумаче као затвор. Међутим, да ли се заиста ради о казни затвора или нечем другом – остало је недоречено. Поменута реч се никако не може без резерве схватити у том значењу, а већина писаца у тај проблем уопште не дира, него се махом задовољава само коментаром да место није довољно јасно. Тако Исејево „*katoikodomeîn*” још увек није добило задовољавајуће објашњење.

Говор о коме је реч спада у ред мање компликованих Исејевих судских беседа. Наиме, извесни Кирион је умро без дeше, па се појављују две странке као претенденти на наслеђе. Први је син Кириновог брата, док се с друге стране тврди да је Кирион имао кћер која је родила два сина, те да њих двојица као Киринови унуци имају првенство у наслеђивању. Један од браће говори на суду у име обојице. Исеј је за њега написао беседу. Киринов братанац тврди да Кирион није имао закониту ћерку, док Исеј нуди бројне доказе који потврђују да је Кирион ову двојицу у потпуности третирао као своје унуке. Истовремено, Исеј тврди да је целу заверу смислио извесни Диокле, који је био брат Киринове друге жене. Стога је Исејева тактика условљена потребом да истиче две чињенице: законити статус унука и Диоклов лош карактер. Један од Исејевих задатака је, дакле, да Диокла оцрни што је више могуће.

У том циљу, говорник истиче да поменути *spiritus movens* целог сукоба – Диокле, носи надимак „Орест”, што открива његов фуриозни темперамент и да је склон преварама и интригама. Тако је лагао да је вредност Киринове имовине мала (што очито није случај), терао је сестру (Киринову жену) да се претвара да је трудна, како би спречила Кириона да усвоји једног од својих унука (што је била уобичајена пракса уколико оставилац нема живих синова), наговорио је Кириновог братанца да се упусту у спор око наследства, итд.

Драматични врхунац Исеј жели да оствари причом о томе како се Диокле безобзирно понашао чак и према члановима своје породице. Он је имао три полусестре по мајци, које су после очеве смрти постаде епиклере, тзв. ћерке – наследнице, с обзиром да њихов отац није имао сина⁽⁴⁾. Диокле је тада устврдио како је њега покојник усвојио, не би ли тако стекао власт над целокупном имовином. Томе су се супротставили мужеви двеју од сестара, тврдећи да до такве адопције никада није дошло, те да имовина припада њиховим женама. Диоклова освета је била брутална: наредио је робу да убије једног од зетова, потом бацио кривицу на своју полусестру и онда као тотор

(3) Исеј улази у чувени александријски канон десеторице најпознатијих грчких говорника, који је сачињен још у антици (Антифонт, Лисија, Андокид, Исократ, Исеј, Демостен, Есхин, Ликург, Хиперид, Динарх). Но, за разлику од већине других, Исеј сам по правилу није држао говоре, већ је уз новчану надокнаду писао исључиво судске беседе за потребе клијената који наруче говор. Тако је постао један од најпознатијих атинских логографа у IV веку пре н.е. Више о Исеју на нашем језику, в. Аврамовић, С., *Исејево судско беседништво и атинско право*, Београд 1988, 69.

(4) О овој специфичној установи атинског права, в. ближе Gernet. L., *Sur l'epiclerat*, REG 1921/34; Аврамовић, С., *Епиклера, кадестаи и епибалонтес – спорне установе раногрчког гортинског права*, Анали и ПФБ 1979/5–6, 475.

опљачкао њеног сина. На исто тако необичан начин се решио и другог зета. На том месту се налази срж нашег проблема и спорни глагол „*katoikodomēin*”.

Исеј каже: „*τόν μὲν τὴν πρεσβυτέραν ἐχόντα κατοικodomésas καὶ ἐπιβουλεύσας εἴμωσεν*”,⁽⁵⁾ - дакле: „а мужа старије сестре је '*katoikodomésas*' и интригама га лишно часних права”. Како проблем решавају преводиоци? Форстер, у енглеском Лебовом (Loeb) издању Исеја, пише: „He imprisoned the husband of the elder of them by walling him up and by a plot deprived him of his civil rights”, уз коментар у фусноти да је значање овог места неизвесно и додаје да је вероватно Диокле насилно спречио свог зета да изврши одређене обавезе према држави, што је довело до губитка часних права (атимије)⁽⁶⁾. У једном другом енглеском преводу, из пера вистрене и духовите К. Фриман (Freeman), ово место се преводи још простије: „Diocles made the husband of the elder sister a prisoner and succeeded by a plot his distranchisement”⁽⁷⁾. Навешћемо још само најзначајнији француски и немачки превод овог места. Русел (Rousell), у „*Les belles lettres*” издању Исеја, нуди у основи слично решење, пишући: „il séquestra le mari de l'ainée et, á la suite d'un guet-apens, lui fit perdre ses droits civils...”, уз коментар да је цела ситуација нејасна⁽⁸⁾. Пајзад, Миншер (Münscher), више бринући о верности него о лепоти превода, пише: „da liess er dem Manne der Aelteren auflaufen, ihn in ein Haus einsperren und schmachvoll misshandeln...”⁽⁹⁾.

То би биле најважније солуције које су понудили преводиоци Исеја. Но, сви се они у основи поводе за ауторитативном монографијом Вајса (Wyse) о Исеју из 1904. године. Још тада је Вајс писао да се за тај део говора није нашло задовољавајуће објашњење, па је он понудио следеће: „Затвореник (*captive*) се налазио у обавези да узме учешћа у војсци или да плати дуг према држави, те је био лишен часних права, јер је пропустио да се појави у одређено време”⁽¹⁰⁾.

Стога се чини оправданим потражити још неке текстове у којима се сусреће контроверзна реч „*katoikodomēin*”. Тако Псеудо – Ксенофон у „*Атинском уставу*”, гопорчи о предностима и мањинама атинске демократије, указује на претрпаност управног Већа (Буле) и Народне скупштине различитим условима, па то илуструје и следећим примером: „они су пресуђивали и случајеве када неко не поправи брод или не сазида нешто („*katoikodomei*”) за народ, а поред тога су решавали сваке године спорове између вођа хорова...”⁽¹¹⁾. Аристотел опет, у свом „*Уставу атинском*”, набрајајући функције десеторице астинома, вели да су они, између осталих дужности, били надлежни и да „спречавају да се граде куће („*katoikodomei*”) и избацују балкони над улицама...”⁽¹²⁾. Најзад, Страбон у чувеној „*Географији*”, описујући један

(5) Isaeus, VIII 41.

(6) Forster, E.S., *Isaeus* Cambridge Ma. — London 1964, 316.

(7) Freeman, K., *Paths of justice*. London 1954, 158.

(8) Rousell, P., *Isée*, *Discours*, Paris 1960, 156: „toute l'affaire est obscure”.

(9) Münscher, K., *Isaios*, *Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft* 1920/37, 247.

(10) Wyse, W., *The Speeches of Isaeus*, Cambridge 1904, 621. Уз то сам додаје да је ово само пуко нагађање. Ипак је, као што се види, такво његово нагађање прихваћено у литератури без озбиљније дискусије.

(11) Ps. Xenophon, *Constitution of the Athenians*, III 4 (Loeb, Xenophon in seven volumes, VII) Cambridge, Ma. London 1971, 501.

(12) Аристотел, *Athenian Constitution*, 50,2, Cambridge, Ma. — London 1971. У нашем издању, (в. Аристотелов Устав атенски, Загреб 1948, 59), Н. Мајнарић преводи: „бране захватати грађевинама јавне цесте, помицати доксите над улице...”

предео, каже: „а сада, када су шуме око Аверна посечене од стране Агрипе и земљиште изграђено кућама („katoikodométhéntón“)..."⁽¹³⁾. Дакле, једино опште значење речи „katoikodomei” (као дериватив од „oikos” – кућа), које произлази и из других извора, било би „сазидати”, „изградити”. Према ауторитативном Лидел–Скот (Liddel—Scott) грчко–енглеском речнику, основно значење ове речи се преводи са „to built up, to built upon, to built in a place, to build away”, а такав је случај и са другим речницима⁽¹⁴⁾.

Но, ако би „katoikodomei” значило једино „сазидати”, онда спорна Исејева реченица не би имала никаквог смисла. Чудно би било када би Исеј, на психолошки и реторички тако значајном месту, користио термин чији је смисао у поменутом контексту нејасан и који би збунио обичног поротника. Укратко, није много вероватно да се Исеј овде служи триковима и двосмисленим речима, за шта га иначе често оптужују⁽¹⁵⁾. Напротив, по свој прилици се ради о томе да је овај термин имао и неко специфично, „правничко” значење, тако да су поменути ситуацију коју је створио Диокле, поротници лако могли препознати и разумети.

На жалост, ова реч, која се и иначе у свом основном облику у изворима ретко среће (наведена три примера су једини значајнији случајеви), ни на једном другом месту се не појављује у свом посебном, јуристичком значењу, осим код Исеја. Антички лексикограф Харпократ једино потврђује да је поменути реч употребљена код Исеја баш у том облику⁽¹⁶⁾. Стога и преостају једино мање или више аргументована домишљања.

Вајсова претпоставка се заснива на двострукој хипотези: прво, да је зет постао затвореник (captive) и, друго, да због тога није могао да испуни обавезе према војсци или држави, те је доживео атимију (мада, наравно, не знамо ни којом врстом атимије је био кажњен, што нимало није без значаја)⁽¹⁷⁾. Ова друга премиса није ништа више од обичног нагађања, које Вајс не подржава баш никаквим аргументом. Што се, пак, прве премисе тиче, контекст ни ту не дозвољава да се чврсто може тврдити да је реч о затворенику (captive, prisoner) у стриктном значењу. Ништа не указује да је интригант Диокле затворио свог зета, одн. да га је физички принудио да не може изаћи напоље, а још мање да га је на неки начин стрпао у државни затвор⁽¹⁸⁾.

(13) Страбонис Geographica, I—III, Lipsiae 1913–1921, B 4,5.

(14) Liddel, N.G. — Scott, R.A., A.Greek — English Lexicon, Oxford 1869. Најпознатији француски речник Bailly, M.A., Dictionnaire grec — français, стр. 1067 нуди три значења: 1. couvrir de construction; 2. dissiper en construction; 3. enfermer dans une maison, sequestrer (уз напомену да се у том значењу употребљава на поменутом месту код Исеја. Најзад, немачки Pape, W., Griechisch Deutsches Handwörterbuch, Graz 1954. такође даје више алтернатива: bebauen, ein Gebäude worauf errichten, а само у контексту Isaeus, VIII 41 – verbauen, einsperren. Наш Горски, О. – Мајнарић, Н., Грчко – хрватско српски рјечник, Загреб 1960, 308 помиње само два значења: обрадити, изградити.

(15) На Исејево говоре се по правилу гледа са много неповерења, а често ће у литератури добити и неправедне епитете „лажљивац”, „жонглер са истином” „смугљивац”, итд. Нема двојбе да је и он, као и сви други логографи, у жељи да напише говор који ће његовом клијенту донети успех, прибегавао уобичајеним реторским триковима. Но, не треба заборавити да су и они имали своје границе, условљене низом објективних и субјективних околности, в. ближе, Аврамовић, С., Исејево судско беседништво, 63.

(16) Harpocration et Moeris, Berolini 1833.

(17) Различите врсте атимије су биле последица посве различитих ситуација, в. ближе Хансен, М.Н., Atimia in consequence of private debts, Symposion 1977, Köln—Wien 1982, 113.

(18) У необавезној размени мишљења, не улазећи ближе у литературу и изворе,

Чини се да при решавању овог питања треба поћи од логичко – тактичке структуре беседе. Оно што Исеј жели да покаже поротницима није околност да је Диокле насилник, него да је покварењак. Он пре има потребу да истакне како је Диокле зета затворио у кућу помоћу неког перфидног трика и интриге, а не силом. Дакле, чини нам се да из контекста пре произилази да се под поменутиим термином подразумевала ситуација када је неко „зазидан у кући” (*kat—oiko—domeîn*), „сатеран у четири зида”, тако да не сме да напушта кућу од срамоте, због осуде јавног мњења, и сл. Неколико аргумената могу поткрепити ово стајалиште.

Најпре, на овакав закључак упућује остатак реченице: „*kaì epibouleúsas êîmose*” – „и трачарањем га је лишио часних права”. Речи „*katoikodmésas*” и „*epibouleúsas*” су овде језички и логички тесно повезане. Та је веза толико тесна да сасвим лепо омогућава тумачење по коме је зет био „зазидан због трачарења”, одн. натеран да не излази из куће због бруке, што је довело и до атимије. И остатак текста на изврстан начин потврђује овакво тумачење. Из даљих Исејевих речи се види да је тај догађај произрочковао посебан судски поступак против Диокла који још није био окончан, а који је инициран помоћу тужбе „*graphê hýbreos*”: „и мада је због тога оптужен са *graphê hýbreos*, пресуда још увек није донета”⁽¹⁹⁾. Закључак који из тога произлази је коначно нешто што се у овом нејасном случају може сматрати недвојбеним: Диоклово понашање (које се манифестовало као „*katoikodomeîn*”) представљало је *hybris*.

Но, ни појам „*hý*” мада се знатно чешће среће уз изворима, није лако превести и дефинисати. У недостатку бољег термина, данас писци углавном тумаче „*hýbris*” као обест, безобзирност (*atgogance*), мада то не обухвата у потпуности вишезначност грчког термина. Поготово реч „насилништво” не одражава прави смисао овог института, мада би на први поглед тако могло изгледати. Једно од најуспешнијих објашњења у литератури дао је Мек Довел (McDowell): „Лице показује (чини) *hýbris* када се понаша лоше или у најбољем случају бескорисно, јер он једноставно тако жели, не обазујући се према жељама или правима других људи”⁽²⁰⁾. Лепо и разумљиво је описао „*hýbris*” и Аристотел у својој „Реторици”: „Хибрис представља када неко чини или говори ствари од којих жртва доживљава срамоту, не да би неко стекао нешто што пре није имао, већ да би му то причинило задовољство”⁽²¹⁾.

Логичко–реторичка структура говора налаже да се тачно таквим ослика Диоклов карактер. Требало је, сетимо се, доказати да је Диокле наговорио Кириновог сестрића да се суди око наслеђа, мада од тога Диокле нема никаквог видљивог интереса. Онима којима је појам „*hýbris*” био јасан – атинским поротницима – вероватно је морало бити савршено јасно каква је његова веза са „*katoikodomeîn*”. По свој прилици, дакле, „*katoikodomeîn*” није нужно морало значити затварање некога у кућу насилно, физички и буквално, већ сатери-

проф. др Лујо Маргетић нам је изнео утисак да се можда ради једноставно о спровођењу самопомоћи од стране Диокла, што је интересантна и нова идеја. И овим путем му се захваљујемо на сарадњи.

(19) Isaeus, VIII 41.

(20) McDowell, D. M., *The Law in Classical Athens*, London 1978, 129. Овај аутор је пре тога у посебној студији анализирао поменути установу, исти, *Hybris in Athens, Greece and Rome 1976/23*, 14. Међу радовима савремених правних историчара о тој теми истиче се Ruschenbuch, E., *Hýbreos graphê*, ZSt 1965/82,302.

(21) Аристотел, Реторика 1379 б. У преводу М. Вишића, Аристотел, Реторика I-III, Београд 1987, 104 „обест се састоји у вршењу и говорењу таквих ствари које наносе увреду онемо кога се тичу, чинећи то не да би, извршивши исто, постигао било што друго, већ ради задовољства, јер узвраћање истом мером није обест, него освета”.

вање неког у четири зида безобзирним трачарењем и оговарањем из задовољства и обести, што би га могло натерати да сам од бруке не сме више излазити из куће. Према томе, не мора се радити ни о каквом затвору у ужем смислу речи, јер Диоклов зет није морао бити физички лишен слободе као некакав затвореник (*carive, prisoner*), нити га је Диокле силом затворио у кућу или га спречавао да изађе, како се обично претпоставља. Исеј, напротив, жели да покаже како је безобзирни Диокле („Орест“!) аранжирао такву паклену интригу, због које је његов зет доживео атимију и био принуђен да се затвори у кућу и самоизолује.

Додуше, Исеј ништа не казује о каквој је интриги била реч. Али, вероватно је да је већина Атињана и поротника добро знала тај случај: очигледно је да се у исто време водио поступак против Диокла због „*hýbris*“ (како произлази из текста извора). „*Hýbris*“ се сматрао изузетно тешким атаком на људску личност, који се понекад могао поредити са убиством и нападом на физички интегритет, тако да се о том случају по граду сигурно морало доста говорити. Једино што ми знамо је да је због такве Диоклове безобзирности његов зет доживео атимију те да је, свакако уз помоћ неког пријатеља (с обзиром да људи под атимијом нису могли наступати на суду), започео борбу за спасавање свог моралног интегритета.

Вредно је још поменути три чињенице у вези са „*graphe hýbreos*“. Прво, да тужилац који изгуби спор покренут овом тужбом, може бити осуђен да плати 1.000 драхми, што је велика свота новца; друго, да је „*hýbris*“ увек тешко доказати, јер се у основи ради о доказивању намере, „стања духа“, тако да је ризик губитка спора велики; и треће, уколико тужилац и добије спор, он нема никакве материјалне користи – цео износ казне коју плаћа тужени иде држави⁽²²⁾. Истина је да су Грци много пажње поклањали угледу и части, али се још мање може рећи да су били индиферентни према материјалним ефектима. Према томе, ако се неко одлучи да се упусту у спор уз толике материјалне ризике, сигурно је да је морао бити веома тешко морално повређен. Утолико би се могло рећи да је „*graphē hýbreos*“ превасходно било средство за остваривање моралне сатисфакције.

Стога, коришћење овог непогодног процесног средства индиректно показује да су „*katoikodomein*“ и „*epibuolein*“ представљали акт кроз који је уништен нечији дигнитет интригама. Како се казна затвора у основи ретко користила, а означавала се наравно и сасвим другим термином⁽²³⁾, може се сматрати сигурним да зет није доспео у класичан затвор, у правом смислу речи. Но, ако је била у питању таква ситуација у којој се жртва интриге морала сама „засидати“, одн. затворити у кућу и избегавати сваки контакт с јавношћу (какав закључак дозвољава и етимолошка основа речи „*katoikodomein*“) због љаге која јој је нанета, онда је „*graphē hýbreos*“ средство које највише одговара за остварење адекватне сатисфакције. Утолико би логичка и процесна усклађеност била потпуна.

(22) Demosthenes, (21) C. Meidias, 45–46, 72. Иначе се код тужбе „*graphe*“, уколико би се утврдило да је тужени крив, један део износа новчане казне додељивао тужиоцу (обично трећина). То је и довело, крајем V и нарочито у време дубоке друштвене кризе у IV веку пре н.е. до појаве великог броја сикофаната, професионалних денунцијаната. Тако се једна лепо замишљена установа Солоновог времена, по којој би сваки пуноправни грађанин путем опште тужбе „*graphe*“ могао да указује на одређене преступе, изродила у своју супротност.

(23) Уобичајени термин који означава затвор, тамницу је „*desmotérion*“. На два места Демостен користи за затвор еуфемизам „*to oíkema*“, Demosthenes, (56) C. Dionysodorus, 4 и (32) C. Zenothemis, 29.

Дакако, и ово тумачење спорног Исејевог текста односно појма „katoikodomein” такође не представља више од хипотезе. Само, за разлику од осталих, ова се изводи из логике целокупног контекста у којем се реч јавља и поштује основна етимолошка значења, води рачуна о тактичким потребама логографа и реторској структури беседе, као и о специфичностима појединих института атинског права. Уз то, сигурно је да би се могло понудити и доста упоредно–правних аргумената. Овде само примера ради ваља подсетити да је римска „iniuria” у посткласичном праву могла подразумевати и ограничење слободе кретања као моралну санкцију; да је установа личења у албанском обичајном праву, као један вид моралне санкције и притиска јавног мњења, доводила до екскомуникације, изолације, па и самоизолације појединца који би доспео на лош глас, па чак и до „одељивања” целе једне куће⁽²⁴⁾.

Да ли је „katoikodomein” заиста представљао једну врсту самоизолације у кући, којој је морао да прибегне зет због Диоклових интрига, дакако није могуће тврдити без резерве, мада има елемената који говоре томе у прилог. Но, оно што се са великом сигурношћу може извести као закључак је да се „katoikodomein” не сме разумевати као затвор у ужем, данашњем смислу речи. Преводи попут „затвор, затвореник” (being imprisoned, captive) и слични неадекватни су јер сасвим упрошћују ствари и сугеришу уобичајено, буквално значење тих речи. На овом је месту, међутим, сасвим сигурно реч „katoikodomein” употребљена у фигуративном и специфичном јуридиком значењу и означавала је једну деликатну ситуацију, која је за данашњег читаоца можда необична, али сигурно није била нимало неразумљива савременицима, атинским поротницима. Стога се ово Исејево место не може узимати као доказ да је у атинском праву постојала установа затвора у класичном значењу.

(Примљено 10. 10. 1990)

(24) Према Ђечови, чл. 156. Канона Леке Дукађинија (* 1179) казује да „личити” значи „одијелити, запоставити и растурити једну кућу, одузимајући јој свако право, поштовање и част, како од села, тако и од барјака”. Случајеви због којих би се појединац лично били су: кад неко неће да склопи бесу са селом или барјаком, кад неко прода своје село потказивањем и издајом, кад неко изиграва пресуду или јавно изречену одлуку, кад се неко не покорави суду, итд. (*1183). За лично лице се нико из села не сме женити или удавати, јер би и сам постао личен. У. Ближе Ђечови, Ш.К., Канон Леке Дукађинија, Загреб 1986, 160.

Dr Sima Avramović,

Associate Professor of the Faculty of Law in Belgrade

IMPRISONMENT IN ATHENIAN LAW AND ISAEUS' *KATOIKODOMEÎN*

Summary

The author tries to find out the real meaning of the term *katoikodomeîn* in the speech of Athenian author of judicial speeches Isaeus, VIII 41. This word is usually interpreted by translators as „imprisonment” and the like. The use of this word is analyzed at Pseudo-Xenophon, Aristotle and Strabon and the conclusion follows that its basic meaning - „build up”, „construct” in the above context does not amount to an understandable meaning. The author therefor considers that the term *katoikodomeîn* at this point has a specific juridical meaning. He challenges Wyse's assumption that the captive was under a duty to take part in the army or to pay his debt to the state, and that he was disfranchised because of his failing to appear at the appointed time.

On the ground of logical- rhetorical and tactical structure of the speech, procedural position of the parties, connection between the notions *katoikodomeîn* and *epibouleîn*, the analysis of the indictment *graphê hýbreos* - which was lodged in this case, as well as of comparative law arguments (especially the institute of *liçenje*, namely deprivation of one's fights and exclusion in customary law of Albanians), the author submits that *katoikodomeîn* was a kind of self-isolation within the house, where the person loosing the good name retreats. Independently of the degree of acceptability of this hypothesis, the author emphasizes that in any case this word does not signify the imprisonment - in the classical sense, so that translations interpreting in such a way this term are not adequate.

Key words: *Classical Greek law. — Imprisonment. — Isaeus.*

Sima Avramović,

Professeur adjoint a la Faculte de Droit de Belgrade

LA PRISON DANS LE DROIT D'ATHENES ET LE *KATOIKODOMEÎN* D'ISAEUS

Résumé

L'auteur essaie de découvrir la véritable signification du mot *katoikodomeîn* dans le langage de l'auteur des discours de tribunal d'Athènes, Isaeus (Isaeus, VIII 41). Les traducteurs traduisent le plus souvent ce mot comme „prison”. L'auteur analyse l'emploi de ce mot chez Pseudo-Xénophon, chez Aristote, et chez Strabon et démontre que sa signification fondamentale („construire”, „édifier”) ne donne pas de sens compréhensible dans le contexte qui l'intéresse. C'est pourquoi il considère que chez Isaeus, le mot *katoikodomeîn* a une signification juridique spécifique. Il s'oppose à la supposition de Wyse selon laquelle le prisonnier (captive) aurait l'obligation de prendre part à l'armée ou d'honorer la dette envers l'Etat et qu'il serait déchu (disfranchised) des droits d'honneur car il avait omis de comparaître à une heure fixe („for failing to appear at the appointed time”).

Sur la base de la structure logique, rhétorique et tactique du discours, de la position des parties dans le procès, des liens entre la notion de *katoikodomeîn* et *d'epibouleîn*, de

l'analyse de l'accusation graphé hybréos dressée à cette occasion, des arguments de droit comparé, l'auteur formule la supposition que *katoikodamein* représentait une sorte d'autoisolement chez soi d'une personne qui a acquis une mauvaise réputation. Indépendamment du degré d'acceptabilité de cette hypothèse, l'auteur souligne que de toutes les façons, ce mot ne désigne pas la prison au sens classique du terme, et que les traductions qui interprètent ce mot de cette manière sont le plus souvent erronées.

Mots clés: *Droit grec classique. — Prison. — Isaeus.*